

МУВОФИҚИ МЕЪЁР ХҶРОНИДАНИ МЕШҶО ОМИЛИ АСОСИИ ГИРИФТАНИ НАСЛИ СОЛИМ

Холиқов А. Н., ассистент, **Раҷабов Н.А.**, н.и.к.- ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур, **Маҳмадшоев А. Н.**, н.и.в., **Абдуллозода Ҳ. Ф.**, х.х.и., **Қурбонов В. К.**, х.х.и.- Институти чорводории АИКТ

Калимаҳои калидӣ: меш, насл, мувофиқи меъёр, зот, маҳсулноқӣ, ашӯи хом, тадқиқот, паши.

Дар мақолаи мазкур натиҷаи тадқиқотҳои илмӣ оид ба мувофиқи меъёр хӯронидани мешҳои ғӯсфандони зоти тоҷикӣ оварда шудаанд. Тадқиқотҳои илмӣ нишон медиҳанд, ки мувофиқи меъёр хӯронидани мешҳо на танҳо омили асосии солим баровардани онҳо аз замистон, инчунин гирифтани насли дилхоҳ низ мебошад. Дар навбати худ ин имконият медиҳад, ки минбаъд маҳсулнокии соҳа баланд бардошта шавад.

Муҳимияти мавзӯ: Тоҷикистон сарзамине мебошад, ки 93 фисади он аз талу теппа ва кӯҳҳо иборат буда, барои ғӯсфандпарварӣ, ки яке аз соҳаҳои муҳими чорводорӣ бахисоб меравад, шароитҳои мусоид дорад. Соҳаи ғӯсфандпарварӣ яке аз соҳаҳои қадими чорводорӣ мебошад, ки шугли мардуми тоҷик ба ҳисоб меравад. Аз соҳаи мазкур натавон маҳсулоти серғизои озукаворӣ инчунин ашӯи хоми пурқимат барои коркарди саноатӣ низ ба даст меоранд.

Барои пешбурди минбаъдаи соҳа ва зиёд кардани саршумори ғӯсфандон пеш аз ҳама муҳаё кардани шароити зарури, доштани оғилғонаҳои замонавӣ, чарогоҳҳои тобистонаю замистона, заминҳои ёрирасони хоҷаги барои кишти зироатҳои хӯроки чорво, захираи хӯрокаи, концентратҳои, минералҳои, намакҳои ва ғайраҳои лозим аст. Қайд кардан лозим аст, ки барои зиёд намудани саршумор ва ба даст овардани насли солим, як қатор омилҳои ғайри ирси аз ҷумла мавҷуд будани хӯрокиҳои ширадор, чарогоҳ таъсири бевосита мерасонанд. Ба ғайр аз омода ва захира намудани хӯрокаи омили асосӣ, мувофиқи меъёр хӯронидан, инчунин қонеъ гардонидани талаботи физиологии ғӯсфандон бо макро ва микроэлементҳои ва дигар моддаҳои зарурӣ ба ҳисоб меравад.

Қайд кардан зарур аст, ки офаридани ғӯсфандони зоти тоҷикӣ, яке аз дастовардҳои муҳими селекционӣ дар соҳаи чорводорӣ ҷумҳурӣ маҳсуб меёбад. Ин зот тӯли солҳои 1947 – 1963 таҳти роҳбарии академик шодрон Алиев Фулом Алиевич дар Тоҷикистон офарида шудааст, ки ҳамчун қомеъии бузурги селекционӣ дар соҳаи чорводорӣ кишвар ба ҳисоб меравад. Барои офаридани ин зот муаллифон усули дурагакунии мураккабро истифода намуда, аввал мешҳои ғӯсфандонӣ зоти ҳисорӣ бо қўҷқорҳои зоти сарочинӣ, сипас зоти линқолиниро, ки хусусиятҳои ҷилонокии пашмо дорост, ҷуфтӣ намуданд.

Ин зоти ғӯсфандон, ғўшт равшан ва пашми хушсифати нимдуруштро доро мебошанд, дар як солағӣ мешҳои 55-60кг ва қўҷқорҳои 65-70кг вазн мегирад. Вазни миёнаи ин зот дар синни се солағӣ, қўҷқорҳои 120-130 кг маҳсус парваришфта то 175кг ва мешҳои аз 80кг, дар шароити хуб парвариш кардан то 143кг мерасад (Алиев Ф.А 1967,1970)

Тароши пашм аз қўҷқорҳои ба ҳисоби миёна 4-4,5 кг аз мешҳои 2,5-3 кг-ро ташкил медиҳад.

Тухлиҳои дар синни 6-8 моҳағӣ ба балоғат мерасанд, аммо ҷинси онҳо ҳанӯз инкишоф наёфтааст. Аз ҳамин сабаб онҳоро дар 1,5 солағӣ ҷуфти қунонидан лозим аст. Хоҷагидорон ё фермерон агар хоҳанд, ки насли барвақтӣ ба даст оранд, ҷуфтқунониро дар моҳҳои август ё сентябр мегузаронанд ва агар не моҳҳои октябр гузаронида, дар моҳҳои март ва апрел насл мегиранд.

Бо мақсади аз фасли замистон солим баровардани ғӯсфандон ки мешҳои аллақай ҳомиладор мебошанд зарур аст, ки захираи хӯроки чорво аз беда, растаниҳои лубиёғӣ, донқдорон, хўшадорон, ҷуворимакка, ки дар ҳолати ширагири ҳастанд, ҷаъмоварӣ ва захира карда шуда бошанд. Ҷунки дар ин вақт давраи муғҷабандии растаниҳо буда, ҳаммаи макро ва микроэлементҳои дар таркиби зироатҳои буда, бе талаф ҷаъмоварӣ карда мешаванд, ки омили муҳими нигоҳдорӣ ғизонокии хӯрокаи ба ҳисоб меравад. Ғизонокии хӯрокаи бошад дар навбати худ ба инкишофи минбаъдаи насл ва гирифтани насли солим таъсири мусбӣ мерасонад.

Бо мақсади муайян намудани таъсири омили хӯронидан ба насли ғӯсфандон дар хоҷагии «Зиғертӣ»- и ш.Леваконт тадқиқотҳои илмӣ аз тарафи олимони институти чорводорӣ ва мутахассисони хоҷағӣ ба роҳ монда шуданд. Таҷрибаҳои илмӣ бо саршуморӣ мешҳои ғӯсфандони зотӣ тоҷикӣ, ки ба ду ғӯрӯҳ ҷудо карда шуда буданд, гузаронида шуданд.

Саршумори мешҳои барои тадқиқотҳои илмӣ ҷудокардашуда аз мешҳои иборат буданд, ки дар моҳи октябри соли 2018 бордор карда шуда буданд. Мувофиқи нақшаи тадқиқотҳои илмӣ таъсири тарзи хӯронидан ба инкишофи минбаъдаи насл дар давраи ҳомиладорӣ ва гирифтани насли солим омӯхта шуд.

Бо мақсади муайян кардани он, ки чи тавр хӯроқҳои сершира ва камшира ба ҳолати чорво ва насли дар баданаш буда таъсир мерасонад ғӯрӯҳи олимони ва мутахассисони хоҷагии «Зиғертӣ» - ду ғӯрӯҳ мешҳои ҳомиладорро бо саршумори 10 сари дар моҳи декабр ҷудо кардем.

Ғӯрӯҳи назоратӣ ва таҷрибавӣ:

Ба ғӯрӯҳи назоратӣ дар тӯли 2-2,5 моҳ мувофиқи нақша аз рӯйи ратсионӣ дар хоҷағӣ буда хӯрокаи дода шуд. Таркиби ратсион аз хӯрокиҳои зерин иборат буд. Бедаи дар давраи муғҷабандӣ ва оғози гулкуни ҷаъмоварӣ шуда, офтобпараст, омехтаи растаниҳои лубиёғӣи хўшадорон дар вақти муғҷабандӣ даравидашуда ва концентратҳои захира карда шуда. Ба ғӯрӯҳи таҷрибавӣ бошад, тӯли ҳамин муддат мувофиқи ратсионӣ дар хоҷағӣ мавҷуд буда, хӯрокаи дода шуда ба таври иловағӣ бошад ба миқдори 1,3 кг аз хӯрокиҳои ширадор силоси аз ҷуворимаккаи сабзи дар давраи ширагирии донҳои ҷаъмоварӣ карда шуда, 300 г омехтаи беҳмева, сабзӣ, каду, лаблабӯи қанд, офтобпараст, зироатҳои полезӣ, 300-400 г концентратҳои

инчунин 1,5-2 кг хӯрокҳои дурушти захиракарда шуда- беда, 80-95 г протеини ҳазмшаванда, 3,0-4,0 г калсий, 2,0-2,7 г фосфор, 9-12 г намак ба ҳар як сар дар муддати як шабонарӯз хӯронида шуд.

Нимаи дуҷуми моҳи март рушд ва инкишофи барраҳои навзоди ҳар ду гӯрӯхро омӯхтем, вазни зинда ва ченакҳои бадани барраҳои ҳар ду гӯрӯх мавриди омӯзиш қарор дода шуд. Натиҷаи таҳлилҳо дар ҷадвали 1 ва 2 нишон дода шудааст.

Ҷадвали 1.

Рушду инкишофи барраҳои навзодӣ гӯрӯхи таҷрибавӣ

№	Рақами		Ҷинс	Ранг	Вазни зинда	Баландӣ то шона	Даври соқ	Вас/и қаф сина	Чуқ/и қаф сина	Даври қаф сина	Дарозии думба	Даври думба	Дарозии уреби бадан
	гуш №												
1	7797		нарина	сафед	5,8	40	6	9	17	38	5	20	28
2	53172		модина	сафед	4,5	38	5,5	10	14	38	5,5	20	30
3	53179		нарина	сафед	5,5	38	5,6	10	16	38	5,5	19	31
4	53082		модина	хокистари	4,6	38	5,2	11	16	33	5	20,8	33
5	53561		модина	хокис/ии р/н	4,8	40	5,8	12	18	38	5,3	21,5	32
6	53105		нарина	хокис/ии р/н	5,2	32	5,6	12	18	40	5,5	20	32
7	5792		модина	хокис/ии р/н	4,8	36	5,6	10	16,5	42	5	20	29
8	552		нарина	хокис/ии р/н	5	40	5,7	11	17	39	5	19	30
9	5733		нарина	хокис/ии р/н	5,3	37	5,6	12	18	39	6	18	32
10	5788		модина	хокис/ии р/н	4,5	40	5,5	10	18	37	5,2	22	29
11			Ҷамъ	хокис/ии р/н	50	379	56,1	107	168	382	53	200	306
12			Ба ҳисоби миёна		5	37,9	5,61	10,7	16,8	38,2	5,3	20	30,6

Ҷадвали 2.

Рушду инкишофи барраҳои навзодӣ гӯрӯхи назоратӣ

№	рақами		Ҷинс	Ранг	Вазни зинда	Баландӣ то шона	Даври соқ	Вас/и қаф сина	Чуқ/и қаф сина	Даври қаф сина	Дарозии думба	Даври думба	Дарозии уреби бадан
	гуш №												
1	41003		модина	хокис/ии равшан	4	36	5	10	17	40	5	22	30
2	41005		модина	хокис/ии равшан	3,9	38	4,8	11	16	29	5	19	28
3	41006		модина	хокис/ии равшан	4	36	5	10	16	29	6	20	24
4	180		нарина	хокис/ии р/н	4,6	38	5	13	17	38	5	19	36
5	785		нарина	хокис/ии р/н	5,2	36	5	10	18	40	6	22,8	37
6	62964		нарина	хокис/ии р/н	4,8	36	5	10	17	46	5,8	20	35,5
7	41013		модина	хокис/ии равшан	3,8	37	5	8	16,5	36	4,8	18	24
8	41016		нарина	хокис/ии равшан	4,5	36,2	4,8	10	15,9	42	5	19	30
9	41019		модина	қаҳвара/и тира	3,9	36	4,8	9	12	40	4,5	17	28
10	41021		нарина	қаҳвара/и тира	4,5	35	5	9,5	13	37	4,5	17	24
11			Ҷамъ		43,2	364,2	49,4	100,5	158,4	377	51,6	193,8	296,5
12			Ба ҳисоби миёна		4,32	36,4	4,94	10,05	15,8	37,7	5,1	19,3	29,6

Таҳлили натиҷаҳои татқиқотҳои илмӣ, дар ҷадвалҳои 1 ва 2 оварда шудаанд нишон медиҳанд, ки вазни зинда ва ченакҳои бадани барраҳои навзодӣ нари гӯрӯхи таҷрибавӣ, ҷадвали 1 ба ҳисоби миёна 5,36 кг ва модина бошад 4,64 кг – ро ташкил медиҳад. Ченакҳои бадан бошад- баланди то шона-37,9см, даври соқ-5,61см, васеъгии қафаси сина-10,07см даври қафаси сина-38,2см-ро ташкил медиҳад. Инчунин нашъунамои мӯйҳои тобхурдаи (косичны) барраҳои навзод нисбат ба барраҳои гӯрӯхи назоратӣ хуб мебошад.

Гирифтани ченакҳои бадани барраҳои гӯсфандонӣ зоти тоҷикӣ аз гӯрӯхи таҷрибавӣ

Гирифтани ченакҳои бадани барраҳои гӯсфандонӣ зоти тоҷикӣ аз гӯрӯхи назоратӣ

Кучкорбараи гӯсфандонӣ зоти тоҷикӣ

Барраҳои навзодӣ гӯсфандони зоти тоҷикӣ

Дар гӯруҳи назоратӣ бошад ҳамин нишондодҳо мутаносибан 4,78 ва 3,92кг баробар мебошад. Ченакҳои бадан бошад: баланди то шона-36,4см, даври соқ-4,94см, васеъгии қафаси сина-10,05см даври қафаси сина-37,7см-ро ташкил медиҳад. Фарқияти вазни зиндаи барраҳои наринаи гӯруҳи таҷрибавӣ нисбат ба гӯруҳи назоратӣ 0,58кг ва модина бошад 0,72кг ро ташкил медиҳад.

Фарқияти ченакҳои бадани барраҳои гӯруҳи таҷрибавӣ нисбат ба гӯруҳи назоратӣ бошад: баландӣ то шона- 1,5см, даври соқи пой- 0,67см, васеъгии қафаси сина-0,02см, даври қафаси сина-0,5см, чуқурии қафаси сина- 1,0 см, дарозии думба-0,2 см, даври думба- 0,7 см-ро ташкил медиҳад.

Хулоса ва тавсия: Чи тавре, ки аз натиҷаи таҳлилҳо бармеояд хӯрокаи, гизонокӣ ва мувофиқи меъёр хӯронидани мешҳо дар давраи ҳамонокӣ яке аз омилҳои асосии рушди инкишофи муътадили мешҳою барраҳо ва гирифтани насли солим мебошад. Мувофиқи таҳлили маълумотҳои дар ҷадвали 1 ва 2 оварда шуда, вазни зиндаи барраҳои гӯруҳи таҷрибавӣ 5,0 кг ва назоратӣ бошад 4,32 кг –ро ташкил медиҳад. Аз рӯйи нишондодҳои ченакҳои бадан бошад чунин бар меояд, ки мувофиқи меъёр хӯронидани мешҳо ва қонё гардонидани талаботи организми онҳо бо моддаҳои зарурӣ на танҳо ба гирифтани насли солим мусоидат мекунад, инчунин яке аз омилҳои муҳими инкишофи дурусти пашм ва насли бадастомада мебошад. Бинобар ин ба ҷорводорон тавсия дода мешавад, ки базаи хуроқаро аз ҳисоби дуруст ба роҳ мондани киштгардон ва дар заминҳои ёрирасони хоҷагӣ коридани зироатҳои хӯроқи ҷорво мустаҳкам кунанд.

Адабиёт

1. Каракулов А. Б, Фарсиханов С. И, Ахмадалиев Н. А. Вклад ученых в развитии животноводства Таджикистана- Душанбе, 2000.-С. 167
2. Алиев Г. Таджикская мясо-шерстная порода-Душанбе: Ирфон, 1967.-С. 13
3. Алиев Г. Характеристика овец таджикской породы –Душанбе:Ирфон, 1967.-С. 102
4. Алиев Г. Шерстная продуктивность-Душанбе:Ирфон, 1967.-С. 95

АННОТАЦИЯ

КОРМЛЕНИЕ ОВЦЕМАТОК ПО СБАЛАНСИРОВАННЫМ РАЦИОНАМ ОСНОВНОЙ ФАКТОР ПОЛУЧЕНИЯ ЗДОРОВОГО ПРИПЛОДА

В данной статье приведены результаты научных исследований по сбалансированному кормлению овцематок таджикской породы овец.

По результатам проведенных исследований выяснено, что сбалансированное кормление овцематок является важным фактором в получении здорового приплода. А это, в свою очередь, способствует дальнейшему повышению продуктивности отрасли.

ANNOTATION

FEEDING EWES ON BALANCED DIETS, FACTOR OBTAINING HEALTHY OFFSPRING

This article presents the results of the research the balanced feeding of Tajik ewes has been studied breed of sheep

According to the results conducted blindly, it was found that balanced feeding of ewes is an important factor getting healthy offspring. And this in turn contributes to further increase the productivity of the industry

Key words: sheep, offspring, breed, wool, study balanced, feeding.